

למהותה של עיר

יצחק ארד, ירושלים

מגדולי חסידי הרי"ם — מייסד שושלת גור, ובעל ה"שפת אמת" — עד לסוף ימיו.

היתה זו אישיות תקיפה, שהטילה את מרותה על הקהילה היהודית במקום — על כל שכבותיה ופלגיה. ולבסוף:

לאחר שהשתקע בעיר ר' מגדלי לנדוי, האישיות התוססת והקובעת של חסידי אלכסנדר — הפכה העיר לתל-תלפיות לחסידים ואנשי-מעשה.

ר' מגדלי לנדוי היה נכדו של ר' אברהם מציכאנוב המפורסם, נצר לשושלת ר' בריש מביאלה. היה יהודי תקיף ותלמיד-חכם, חסיד האדמו"רים מאלכסנדר, ר' יחיאל, ובעל "ישמח ישראל". עם פטירתו של האחרון פרש, ביחד עם חלק ניכר של חסידיו, מאלכסנדר וייסד את שושלת סטריקוב.

נמנה עם תומכיה הנלהבים של אגודת-ישראל.

נפטר בשנת תרצ"ו.

עם פעולתם רבת-ההשפעה והתוצאות של האישים הנזכרים, על כל המתלווים אליהם והעוזרים עליהם, וכן עם קשרי החיתון בין "חצרות" גור ו"חצרות" סטריקוב לבין עשירי-חסידי-זדונסקה-וולה, שהביאו בעקבותיהם קשרי-חיתון בין עשירי-חסידי-לודז' החרושתית לבין חבריהם בעירנו, הושלמה התמונה — והעיר הפכה למצודה חסידית ממש.

תורה עם דרך-ארץ

אוצרות התורה
אוצרות השות

מצודה חסידית זו היה לה על מה לסמוך. בצל כנפיה חסו מאות בחורים, ולידם מספר דומה של אברכים, סמוכים על שולחן-חותניהם, ואלה כאלה — עיקר מעיינם בתורה וחסידות, בקיימם את "והגית בו..." בדבקות, בלהט ובמסירות-נפש.

ואת מצד אחד.

ומאידך — העיר על מפעלי-חרושתה המרובים וארובותיהם העשינות, המזדקרות אל-על, על אוכלוסייתה ההומה ומהמה — ביניהם אלפי-אנשים מבני-ברית: זקנים וצעירים, עטורי-זקן ופאות, העמלים בזעת אפם ליד המכונות — באריגה, טווייה, צביעה ועוד. תמונה דו-אנפית זו הפכה לחלק בלתי-נפרד של גוף העיר, השוקקת חיים ותנועה והמשלבת תורה עם דרך-ארץ — אף בששת ימות החולין.

אם רצונך להגדיר את אופייה ומהותה של זדונסקה-וולה היהודית, לא תימצא לך הגדרה הולמת וקולעת יותר, מאשר: עיר חסידית-פרוליטרית.

חסידית-פרוליטרית משום-מה?

לא משום הימצאותם של שני כוחות נוגדים בתוך היהדות החרדית במקום, כוחות המנגחים זה את זה, והמעצבים את דמותה של העיר תוך כדי התגוששות והתכתשות — כל אחד בטווח השפעתו. אלא משום, שחסידות ופרוליטריות בזדונסקה-וולה היוו שני צדדים של אותה מטבע.

החומר האנושי, ממנו היתה מורכבת המצודה החסידית בעיר, ברובו, לא היה תלוש מן המציאות וחי על עסקי-אוויר ("לופט-גשפטן"). זדונסקה-וולה החסידית היתה שלובה ואחווה במציאות המקומית כחולייה בשרשרת, וחסידותה לא הפריעה לחלוטין את נושאה להתקיים מעמל-כפיים ולמלא את בתי-החרושת המרובים בעיר.

אכן, מזיגה דומה בין תורה לעבודה — מעטים היו כדוגמתה בכל ערי-מדינת-פולין.

שלוש דמויות

חסידות ועמל-כפיים — תמצית מהותה של זדונסקה-וולה היהודית — עוצבו עוד עם ראשית התבססותה הכלכלית של העיר.

שלושה הם האישים המרכזיים, שבתרומתם להתפתחותה של העיר — כל אחד בתחומו ולפי דרכו — הטביעו את חותמם, בצורה מכרעת, לגיבושה ועיצובה של מהות זו.

בראש וראשונה: ר' משה אהרן וינר.

איש רב-פעלים זה, מחלוצי-וגדולי-החרושת המיכאנית במקום — מהיהודים הראשונים שהכניסו מיכאניזציה לתעשיית הטקסטיל במקום — מחשובי-עשירי-חסידי-גור, היה ר' משה אהרן האיש, שהשפעתו הציבורית ופעילותו הכלכלית היוו את היסוד להאדרת כוחה של החסידות בעיר, וכן לקליטתם של המוני-חבריה בבתי-החרושת במקום.

עם הריב הגדול על כסא-הרבנות בעיר, ותבוסת חסידי-גור — מכר את בית-החרושת שלו ועבר ללודז'.

השפעה ראשונה במעלה על עיצוב דמותה הרוחנית של העיר היתה לרב דמתא, הרב ר' לוי יצחק פלישר,

הנתונים המצומצמים שבידינו ותיאור הווי החיים של עיר דינמית ומתפתחת זו, ניתן לחוש את היקף פעולתם ואת הפר הנרחב להתגדר בו, שלמען הרמת קרנם של צאן מרעיתם וקרן התורה שיקעו הללו את עצמם למעלה ראש.

שבעה הם הרבנים, ששימשו בכתר הרבנות בעיר, מאז הציבה את צעדיה הראשונים, הלכה הלך והתרחב במרץ ובהתמדה, בחומר וברוח — עד בוא השואה האיומה, והכורת הפאטולוגי חסר רגשי-אנוש הניף עליה את גרוינו, עקוב-הדם, והכריע אותה לטבח — בדומה למה שעולל ליתר יישובי-יהדות-אירופה המעטירה, כל מקום שיד הרשע השיגתם.

אוצרות התורה
אוצרות השות

1. ר' לוי ציביס.
שם משפחתו היה לוין. בנו של הרב מלוטומירסק — צאצא לדורות רבנים עד לש"ך ועד לגולי-ספרד. לסבו יצאו מוניטין בין גדולי-הדור היהודים ואף היה מקובל במוסדות-השלטון. ר' לוי היה דודו של האדמו"ר ר' חנוך הניך מאלכסנדר — חברם-תלמידם של הרבי מקוצק והחידושי הר"ם.

שימש ברבנות משנת 1825 עד 1830.

2. ר' משה רובין.
מלבד שנות כהונתו, משנת 1830 עד 1836, לא ידועים לנו שום פרטים על חייו, פעולתו, בין כרב העדה ובין מהתקופה שלפניה או לאחריה.

3. ר' מנדל ליטמנוביץ, שנקרא גם ר' מנדל ליסאר.

איתרע מזלה של ליסאר וזכתה זדונסקה-וולה. מכת ההתבוללות שעשתה שמות ביהדות גרמניה פקדה, בצורה חמורה, את העיר ליסאר. רבני-המקום לא יכלו לעמוד בפני ההתפקרות וההתפוררות, שהקיפו חלקים גדולים של האוכלוסייה היהודית המקומית. ר' מנדל דנו, משלא ניתן לו, בתנאים שנוצרו, לשנות את המצב, עזב, מתוך חוסר-אונים וייאוש, את הרבנות בליסאר, עבר לפולניה הקונגרס-אית ונקלע לעיירה הצעירה והמתפתחת — זדונסקה-וולה. כאן מצא ר' מנדל מקום להתגדר בו. כאן, בפעולתו העניפה לחיזוק צורכי-הדת, בא לידי גילוי אופיו התקיף. כאן גם מצא שיתוף-פעולה הדוק עם פרנסי-המקום ובראשם ר' פייביש אופטובסקי. בגלל נסיונו המר עם המתבוללים נרתע מפני כל סטייה מהנהוג והמקובל. מכאן נבעה קפדנותו על כל תג, סייג ומנהג.

עם בואו לפולניה שינה גם את שם משפחתו מברשובר לליטמנוביץ. בהשפעת ר' פייביש וחבורתו התקרב לקוצק — שם הפך לאחד מעשרת הראשונים (יד תמר). חסידים מספרים שהרבי מקוצק אמר עליו: „שומע אני את גלגלי-מרכבתו, בצאתו לדרך

ומשהגיעו ימי-שבת ומועד המתה העיר המוני-מתפללים, המשיחים את ליבם לפני קונם בבית הכנסת, בבתי-המדרש, בחצי תריסר ה„שטיבלך“ דחסידי-גור — ביניהם: ה-שטיבל הנגיד, ה-שטיבל הגדול, ואחרון-אחרון: ה-שטיבל של האברכים החריפים. החרו-החזיקו אחריהם: ה-שטיבל דחסידי-אלכסנדר, ה-שטיבל של חסידי-סטרקוב — הוא הפלג החריף שנפרד מאלכסנדר, ולבסוף: ה-שטיבל של חסידי-סוכאצ'וב.

בימים האלה, משהצצת בפניהם הקורנות של האנשים זריזי-התנועה האלה בעבודת-השם, הכרת ביניהם רבים שהם אנשי-עבודה מובהקים, עמלים ומוזעים כפועלים בבתי-החרושת בכל ימות השנה — והנה מה גשתנה קלסתר פניהם?! עומדים הם לפניך באיצטלא של חג, לבושים קפוטות של משי וחבושים „שטריומלך“, מעיינים בהפסקות ב„זהר“, ב„שפת-אמת“ או ב„ישמח-ישראל“ — בעוד שמכל ישותם נוהרת חגיגות המשתפכת בכל האברים, והתפילות, על זמירות היום, קולחות מקולותיהם המתנגנים בדבקות עילאית.

ועם הערב היום, בין „שלוש-סעודות“ ו„מלווה-מלכה“, ועד בכלל, מתרכזים האברכים סביב זקני-החסידים, או בינם לבין עצמם, בהיות האוון כרויה והלב קשוב לקליטת הכוונה הגלויה — ומכל-שכן הנסתרת, הנתפסת ברמז בלבד — של תורת האדמו"ר ליד ה„שולחן“, שנמסרה מפיו „יושב“ קבוע או ממי שחזר מ„חצר“ הרבי.

ומשנוסיף לתמונה מרהיבת-עיין זו את הנסיעה בצוותא לרבי, את האכסנייה המשותפת, שהוצאותיה כוסו משל קופת כלל הנוסעים, ולאמיתו של הדבר: על חשבון האברכים בעלי-האמצעים, וכן הפרשת 5% משל נדוניית האברכים האמידים, לשם שיקומם של אלה שמטה ידם — ויעמוד וייתיצב לפנינו, בכל הודו והדרו, אותו הווי מיוחד מרגין לבבות של צוותא ואחוזה, שיניקתו משורשי-התום והטהור של ראשוני-החסידות — זו, אשר ידעה למוג ולשלב, בצורה כה-מושלמת, חסידות עם דרך-ארץ.

רבנים, דיינים ועסקני-ציבור

על-אף העובדא, שזדונסקה-וולה היתה עיירות קטנה וחדשה, בכל-זאת זכתה לכך, שרבניה, ששימשו בקודש מראשית היווסדה בשנת ה' תקפ"ה (1825), היו אנשים בעלי-שיעור-קומה ושאר-רוח, שאצלו מרוחם והגותם על העדה היהודית במקום — על כל חלקיה.

אומנם, הנתונים המעטים שברשותנו על חייהם ופועלם של רבני-המקום, ובמיוחד הראשונים שבהם, מכבידים על שיחזור התנאים בהם פעלו הללו — אך עם-זאת, גם לפי

עד היבחרו של ר' ירחמיאל ישעיהו לרב בזדונסקה-וולה, שימש ברבנות בלוקוב. בני לוקוב עירערו על-כך בפני ה"שפת-אמת". אך פסקהדין יצא לטובת זדונסקה-וולה בזכות תמיכתו של הר"א מ' אלטר, בנו של ה"שפת-אמת" יורשו על כסא האדמו"רות. אך איתרע מזלה של העיר. זמן קצר לאחר היבחרו חלה.

נפטר בערב ראש-השנה תרס"ו (1905) בוארשה, לשם נסע למצוא מזור לבריאותו הרופפת.

בימים הקרובים עומד להתפרסם ספרו — „דברי ישעיהו“.

הרב ר' משה בר ה"ח.

לקוצק". סיפור זה מוכיח, מה גדולה היתה חשיבותו של האיש בעיני הרבי.

נכתבו עליו מספר מונוגרפיות*.

בעשרות שנות פעילותו הצליח לעצב את דמות העיר המתפתחת כעיר חרדית וכמצודה חסידית. שימש ברבנות משנת 1836 עד שנת 1871.

4. ר' לוי יצחק פלישר.

מגדולי וחשובי חסידות רי"ם וה"שפת-אמת" וכן של ר' חנוך הניך מאלכסנדר, אשר החשיבוהו מאוד. גם הוא — כקודמו — היה בעל-אופי תקיף ומושל ביד חזקה. בכוח אישיותו הקורנת הטיל את מרותו על כל חלקי-האוכלוסייה — הן על החלק הלמדני-חסידי והן על „עמך“.

רבים האגדות והסיפורים שהתהלכו על אישיותו. בשמשו ברבנות למעלה משלושים שנה הצליח להשלים מלאכת קודמו, ר' מגדל ליסאר, בעיצוב דמות דיוקנה של קהילתו — כנפשו וכרוחו.

עם פטירתו השאיר אחריו עדה יהודית מלאת-יראים וחרידים, עיר של תורה ויראת-שמים, אשר שמה נודע למרחקים.

נפטר י"ח סיון תרס"ב (1902).

5. ר' ירחמיאל ישעיהו מינצברג.

עם התמנותו של ר' ירחמיאל ישעיהו לשמש בכתר הרבנות במקום נוספה חולייה חשובה במסורת קהילתנו, זדונסקה-וולה, לרבנים בעלי-שיעור-קומה, שיצאו להם מוניטין למרחוק.

ר' ירחמיאל ישעיהו נולד בשנת 1857 לאביו ר' אברהם אלעזר, חסיד קוצק. בגיל 7 הביאו אביו כ"ילד-פלא" לפני ה"חידושי-הרי"ם". שם ראהו האדמו"ר ר' יעקב מראדזימין ולקחו כחתן לנכדתו. ואכן, בהזדמנות זו אף נכתבו התנאים.

בגיל 11 התאונן אביו, שהוא מתעסק ומתעמק מדי בלימוד ה"קבלה". בגיל 16 הופיע לפני הגאון ר' יהושוע לה מקוטצה לקבלת „סמיכה“, והלה כתב עליו לרב מקאליש, בעל „נפש-חיה“, שהוא בקי בשני התלמודים — הבבלי והירושלמי. בספרו של ר' יהושוע לה מצויה תשובה לר' ירחמיאל ישעיהו, בהיותו בגיל 22, בו הוא פונה אליו בכותרת „נבון-לחשים“ (רמז לידעותיו בקבלה). בתשובתו של זקן-הדור לאברך הצעיר, מצוי לא פחות מעשר פעמים התואר „מעכ"ת“ (מעלת כבוד תורתו).

* ראה: מ. ז. גליקסמן, ובספר: „קוצק ושישים גבורים סביב לה“.